

PREISICH GÁBOR

TÖREKVÉSEK A FŐVÁROS MŰSZAKI FEJLESZTÉSÉRE A KÁROLYI-KORMÁNY ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

A népesség megoszlása

Az első világháború végén a főváros lakossága a frontról hazaözönlő katonaság és a megszállt területekről idemenekülő népesség révén erősen megnövekedett. 1917-ben 991 525, 1919-ben 1 069 745 fő lakosságát mutatnak ki a statisztikák, ez jóval magasabb szám, mint az 1920. évi népszámlálásnak a rossz lakásviszonyok és a nehéz élelmezési helyzet folytán lecsökkent 928 996 főnyi lakossága. Ha ez utóbbi adatot vesszük alapul, ez az 1910-es 880 371 főnyi lakossághoz képest csupán 48 625 főnyi, tehát évi 0,55% népességnövekedést jelent, alacsonyabbat, mint bármikor az ezt megelőző és az ezt követő évtizedekben. Az első világháború következményei a nemek arányainak változásában is megmutatkoznak, így míg a 20–29 éves férfiak száma az 1910. évi 112 282-ről 1920-ig 94 516-ra csökkent, az ugyanilyen életkorú nők 104 129-ről 122 323-ra emelkedett.¹

A Budapestet övező – később, 1950-ben Budapesthez csatolt – települések összes lakossága 1920-ban 303 030, a főváros lakosságának kerekén 30%-a. 1910 óta 230 082 főről 73 948 fővel, évi 3,2%-kal, tehát a fővárosnál hatszorta gyorsabban növekedett.

A fővárosi lakosoknak 1920-ban 78%-a Pesten, 22%-a Budán lakott. A tíz kerületből álló főváros legnépesebb kerülete a VII. kerület 176 321 lakossal.

A lakosság foglalkozási megoszlására jellemző az eltartottak magas számaránya: 47%. Az összes keresők 39%-át foglalkoztatja az ipar (Buda lakosságának mindössze 12%-át), 11% a háztartási alkalmazottak számaránya.

A peremtelepülések közül legnagyobb lakosságú Újpest, közel 60 ezer lakossal. A századforduló óta rohamosan növekvő Kispest a maga kerekén 51 ezer lakosával csak azért nem előzi meg, mert a belőle kiváló Pestlőrinc önálló községgé alakult.

A ma Budapest környékének nevezhető 63 település együttes lakossága ebben az időben még nem haladja meg a 189 ezer főt.

Beépítettség

1918–1919 körül a fővárosban a városiasan beépített kerület a pesti oldalon északon csupán a Nagykörútig terjedt, a mai Újlipótváros az ott álló gőzmalmokon kívül úgyszólván beépítetlen volt, de a Lipótvárosban, a mai V. kerület északi részén is állt még néhány, a lakóházak közé ékelt gőzmalom. Északkeleten a tömör beépítés a Városligetig terjedt, a bérházakkal sűrűn beépített utcák közül kirítt az Andrásy út (mai Népköztársaság útja) és a Vilma királynő út (mai Gorkij fasor) Városliget felőli szakasza környezetének szabadon álló beépítése. Délkelet felé a városias beépítés a Kerepesi temetőig, illetve az Orczykertig terjedt.

Az Újlipótváros és Újpest között fekvő Angyalföld csaknem egészében rendezetlen volt. Üzemek, üzemi raktárak katonai laktanyákkal, üres területekkel, ideiglenes jellegű épületekkel váltakoztak. Csupán az Újpestre vezető Váci út épült be sűrűn, ipari üzemek mellett soklakásos munkásházakkal. Zuglóban csupán elszórtan találunk családi házakat. Sűrű, de inkább falusias beépítés jellemezte Kőbányát. Az első világháború idején itt épültek a fővárosi szükség-lakótelepek. A városrész központjában a Dreher sörgyár és a Dreher kastély parkja állott. Ezekről délkeletre hosszú sávban a régi kőbányák bányagödrei szakították két részre a X. kerületet. Pest déli részén, illetve a Soroksári út mentén a Vágóhidak környékén az iparüzemek között nyomortelepek (Ferencvárosi kiserdő) húzódtak meg.

Budán csak a Várnegyed, a Víziváros és a Krisztinavárosnak a Várhegyhez csatlakozó része volt városias beépítésű. A Tabán kanyargós utcáin sűrűn települt, elavult apró házak álltak. Óbudát kis városias magján kívül ugyancsak apró földszintes házak jellemezték, ezek Újlakon át keskeny sávban kapcsolódtak a Vízivároshoz. A Hegyvidék lényegében még beépítetlen volt, kivéve a Rózsadomb délkeleti lejtőjét, amely szabadon álló villaszerű családi házakkal épült be, továbbá a Budakeszi úton és a Zuglignet egy részén álló nyaralókat.

A főváros határa mentén elterülő beépítetlen területekre szinte rátapadt a peremtelepülések: Újpest, Rákosliget, Kispest, Erzsébetfalva beépítése. Közülük csupán Újpest és Budafoke központjának volt valamelyest városias jellege. Kispesten a Wekerle-telep volt színvonalasabb megjelenésű. A többi peremtelepüléseket a falusias beépítés jellemezte.²

Épület- és lakáviszonyok

A háború utolsó éveiben Budapesten az építési tevékenység csaknem teljesen megszűnt. A lakóépületek avultsága, megfelelő karbantartás híján, fokozódott. A lakáshiány ijesztő mértékben megnőtt. Míg 1915-ben 3156 lakás állott üresen, 1917-ben már csak elvétve lehetett üres lakást találni. 1910-től 1919-ig a háztartások száma ötvenezerral, a lakások száma csak húszezzerrel nőtt. Ez rendkívüli módon megnövelte a lakáshiányt. A proletariátus lakáviszonyai elviselhetetlenek voltak. A háború alatt épült hadifogolytáborokban, és szükség-lakótelepeken több ezer család élt, ezen felül a pályaudvarokon álló üres vagonokba is beköltöztek a hajléktalan családok. A lakóépületek jellegéről, fel-

szereltségéről, a lakások zsúfoltságáról jellemző adatokat találunk az 1920. évi népszámlálás idejéből. A budapesti házaknak ebben az időben 70%-a földszintes, vagy egyemeletes. 12%-ukban nincs vízvezeték, 20%-uk csatornázatlan. Az összesen 206 467 lakásból 107 483 egyszobás, ezekben 403 346 fő, szobánként tehát átlagosan 3,75 fő lakik, míg például a 4 szobás lakások szobánkénti átlagos lakosság száma 1,34 fő. A közös konyhás lakások száma 1333, a konyha nélkülieké 16 258. A fürdőszoba nélküli lakások száma 145 109, több mint kétszerese a fürdőszobával ellátott 61 358 lakásnak. A bérházak udvari egyszobás lakásaihoz általános a melléklépcsőházból nyíló közös WC. A lakások 31%-ában albérlőt tartanak, ezek közül 11 330 lakásban 3–5, 1490 lakásban ennél is több az albérlők száma. A peremkerületekről és a környék településeiről ilyen vonatkozású részletes adatokkal nem rendelkezünk, de a lakásviszonyok semmivel se kedvezőbbek. A lakások felszereltsége a budapestinél sokkal alacsonyabb fokú, 23 település közül csak 5 rendelkezik vízvezetékkel, vagy a település egy részére kiterjedő csatornázással. Közülük Újpest, a rákospalotai MÁV lakótelep és a kispesti Wekerle-telep csatornahálózata még az első világháború előtt létesült.

Ipari üzemek elhelyezkedése

Az első világháború utolsó éveiben a hadiipar kivételével az ipari termelés csökkent. Ez a tendencia az 1918–1919. években is folytatódott. Több gyárat bezártak, a rendelkezésre álló kapacitást csak részben használták ki. Az akkori Budapest területén a két legnagyobb ipari góc Angyalföld és Kőbánya (1920-ban Angyalföldön 15 ezer, Kőbányán 16 ezer a gyáriparban dolgozók száma). Mindkét övezetben a nehézipar túlsúlya jellemző. Újlipótváros—Angyalföld körzetében főként malmok, gépipari vállalatok és hajógyár, Kőbányán a söripar, a vasúti járműgyártás, a textilipar és az építőipar települt. A harmadik jelentős ipari terület a Soroksári út környéke az élelmiszeripar túlsúlyával. Óbudán a hajógyártás, a textilipar és az építőanyagipar, Délbudán a textilipar a jellegzetes iparág. A peremtelepülések közül Csepel ipari munkáslétszáma a Weiss Manfréd gyár révén mindezeknél magasabb (1920-ban 18 ezer). Újpesten a már korábban kifejlődött nagyvállalatok (Egyesült Izzó, Chinoin stb.) mellett a bőripar és a textilipar fejlődött még a háborús évek alatt is (ipari munkáslétszám 1920-ban kerekén 10 ezer).

A budapesti belső kerületek közül a VIII. és a IX. kerület, a peremtelepülések közül Újpest (a maga asztalosműhelyeivel) egyben a kézműipar bázisai. A kisipari műhelyek leg-többje lakóházak alagsorában, pincéjében működik.

Törekvések a lakásviszonyok javítására

A Károlyi-kormány a lakásínséget egyik központi problémájának tekintette, megoldásának érdekében létrehozta az Országos Építészügyi Miniszteri Bizottságot. Ennek a szervnek Vágó József építész volt az alelnöke. A Bizottság megalakulása után azonnal megindította három lakótelep előkészítési munkáit, egyet a Maglódai úton a mai kórház he-

lyén, a másodikat a Pongrácz úton, a harmadikat a Százados úton. Az egyes épületek tervezésével különböző építészeket bíztak meg. Részben egy- és kétemeletes bérházakat terveztek lakókonyhakkal, egy, vagy két hálólhelyiséggel és mosdólhelyiséggel, részben földszintes családi házak építését irányoztak elő sorházas formában, saját kerttel. Az épületek kitűzését Vágó József már 1919 februárjában kérte, megkezdésükre azonban a Károlyi-kormány ideje alatt nem került sor.³

A Tanácsköztársaság kikiáltásával a haladó gondolatok minden téren, így a város- és lakásépítés terén is felszínre kerülnek. Megoldásukat nehezíti az az élethalálharc, amelyet a Tanácsköztársaság megalakulásától kezdve a külső és belső ellenséggel folytat. A súlyos nehézségek ellenére nagy figyelmet szentelnek a lakáskérdésnek. A Forradalmi Kormányzótanács egyik legelső intézkedése: a lakóházak köztulajdonba vétele. Erre már a Tanácsköztársaság kikiáltását követő héten, március 26-án sor került.⁴ A munkások és tisztviselők házai, ha maguk lakják őket, mentesülnek az igénybevétel alól. Március végén létrehozzák a Központi Lakásbizottságot, amely július 1-ig 34 420 lakáskiutalást fogantatosít. Ennek a munkának az előkészítése lakáskataszter felállításával, az igénybe vehető lakások felkutatásával kezdődik. Szamuely Tibor lakásügyi népbiztos a Vörös Ujság április 15-i számában sürgős feladatnak jelöli meg a nagylakások átalakítását a proletáriátus számára.⁵

Az építési és városrendezési feladatok megoldására elsősorban a lakásépítés megszervezésére a Tanács-kormány áprilisban Építési Direktóriumot állít fel. A Direktórium elnöke Vágó József, tagjai többek között Málnai Béla, Spiegel Frigyes, Jánszky Béla, Medgyes Alajos építészek. Vágó nagy eréllyel hozzáfog a Károlyi kormány ideje alatt előkészített lakásépítések megvalósításához. Ezek meggyorsítása érdekében kőbányákat nyittat, ahol puha mészkőből falazóblokkokat készítenek a hiányzó téglapótlására. Típusajtlók és típusablakok tervei készülnek el, ezekből tízezres szériákat rendelnek. Meghatározzák az építendő lakások helyiségeinek nagyságát. A tervezőknek ezeket a kötıtségeket figyelembe kell venniük.

Elsőnek a Pongrácz úti lakótelep építését kezdik meg. További lakótelepek helyét jelölik ki a Juranich utcában, a Tomori úton, az Erzsébet királyné útján. Tervezésük meg is kezdődik, illetve a Károlyi kormány idején megkezdett tervezések folytatódnak. A lakótelepek előkészítése hosszabb időt vesz igénybe, ezért mindenekelőtt néhány ideiglenes szükséglakótelepet létesítenek a Vágóhíd utcában, a Holló utca, a Mester utca, Palotai utca és Aréna út mentén.⁶

Az új lakások építése mellett súlyos gondot jelentett a háború alatt elhanyagolt épületek állapota. A Fővárosi Tanács tizenöt szerelő-központot állított fel a kerületekben és a házbizalmiak jelentése alapján fogtak hozzá a legsürgősebb tatarozások végrehajtásához. Kétszázötvenhét fővárosi és háromszázharminchét állami tulajdonban álló épületen végeztek tatarozási munkákat a Tanácsköztársaság fennállásának rövid ideje alatt, összesen nyolcmillió korona értékben. Ezeken a munkákon háromezer munkás dolgozott. Amikor a fokozódó anyag- és munkaerőhiány miatt az Építési Direktórium kénytelen volt ezekről a munkákról az anyagot és a munkaerőt az új házak építésére átirányítani, a Főváros passzal fordult a kormányzathoz, a szerinte helytelen centralizáció miatt is kérte a budapesti építkezéseknek a főváros kezébe adását. A lehetőségek azonban annyira csekélyek voltak, hogy ez az erőik szétforgácsolását jelentette volna.

A közlekedés állapota, erőfeszítések a közművek és a közüntézmények fejlesztésére

Az első világháború alatt a fővárosban az útépités szünetelt, a háború utolsó éveiben még az útkarbantartási tevékenységet is leállították, így az úthálózat igen rossz állapotba került. A Főváros 1919. április 15-i programjában útépitésre és fenntartásra 14,5 millió koronát irányzott elő. A munkálatok meg is kezdődnek, de a Tanácsköztársaság bukása után abbamaradnak.⁷

A Ferencvárosi kikötő építését a Főváros 1918-ban kezdte meg, ezt a munkát a két forradalom alatt is folytatják.

A két forradalom alatt az omnibuszforgalmat nagy mértékben csökkentették. Mindössze nyolc vonalról van tudomásunk ebben az időben. Új omnibusz vonal nyílt meg 1918-ban a Szent Imre herceg (ma Villányi) úti járat. A budapesti autóbusznak az első világháború idején még csak egy vonala volt, amely az Andrassy úton (ma Népköztársaság útja) a Városligetbe vezetett, a háborús anyaghiány és benzinhány miatt 1917-ben ezt a járatot is megszüntették. Az autóbusz közlekedés csak 1921-ben indult meg újra.

A villamosközlekedés a háború utolsó éveiben szénhiány miatt válságos helyzetbe került. A két forradalom alatt ennek ellenére nagyjából biztosítani tudták a villamosforgalmat, sőt a Fővárosi Tanács lépéseket tett új villamoskocsik beszerzésére.

A Károlyi kormány 1918 novemberében az addig két társaság tulajdonában levő villamosvonalakat köztulajdonba veszi és azokat Budapesti Egyesített Városi Vasutak néven (BEVV) összevonja, velük közös kezelésbe veszi a Siklót és a Svábhegyi Fogaskerekű Vasutat. Az omnibusz üzemét 1919. január 1-ével a Főváros ugyancsak saját kezelésébe veszi. Ezzel a tömegközlekedés köztulajdonba vétele már a polgári demokratikus forradalom időszakában teljes mértékben megtörténik.⁸

Az első világháború alatt a budapesti vízművek bővítésére nem került sor, bár azt még 1914-ben jóváhagyták, sőt a háború alatt vízkorlátozást vezettek be. A peremtelepülések közül Budafoknak, Újpestnek és Csepelnek volt önálló vízműve, utóbbi látta el Pestszenterzsébet és Kispest lakosságának egy részét is.

Budapest csatornázási rendszere már az első világháború előtt kialakult. A peremtelepülések közül Újpest egy része, a rákospalotai MÁV lakótelepek és a kispesti Wekerle-telep volt csatornázott. Pestszenterzsébet és Albertfalva állami lakótelepeinek csatornázását 1918-ban megkezdték. A forradalmak korában a fő feladatot Budapest csatornázott területeinek bővítésében látták. Ehhez a főváros hozzá is látott, az 1919. április 15-i programjában csatornaépítésre 2,3 millió, a lakótelepek közművesítésére 2 millió koronát irányoztak elő. Tervek merülnek fel a földgáz Budapestre szállítására, e kérdés tanulmányozására bizottságot küldenek ki. A város növekvő lakosság száma már ekkor felveti a Dunába tisztítatlanul beömlő szennyvíz tisztításának szükségességét, ehhez a Tanácskormány hozzá is akart kezdeni, de a Tanácsköztársaság bukása ezeknek a terveknek is véget vetett.

A polgári demokratikus forradalom és különösen a Tanácsköztársaság idején a kormányzat jelentős erőfeszítéseket tesz az oktatás, művelődés és egészségügy intézményeinek fejlesztésére. Elhatározzák új iskolák, krematórium, munkás-strandfürdők, népstadion építését, ezek egy részére a tervezési megbízást ki is adják. A fővárosi népbizottság

igénybe veszi az összes Duna-fürdőket, a Római-parton a munkásság számára megnyitják a melegvizű standfürdőt. Eltörlik a margitszigeti belépőjegyet. A főváros az eddig a közönség elől elzárt parkokat; a Királyi Palota parkját, az Orczy-kertet, a kőbányai Rotenbiller-parkot megnyitják a nagyközönség előtt. A volt Park-klubot gyermekklub céljára veszik igénybe, Szamuely javaslatára elhatározzák a felső Margitsziget feltöltését gyermekváros és munkásstrand céljára. Utóbbira egymillió koronát szavaznak meg.

Városfejlesztési koncepciók

A konkrétan megvalósítandó sürgős feladatokon kívül a Tanácsköztársaság idején jelentős mértékben foglalkoznak városfejlesztési jellegű elvi kérdésekkel is. Felvetődik Nagy-Budapest megalkotásának követelése. Ezt a peremvárosok közül elsősorban Újpest és Kispest szorgalmazzák. A Főváros megkeresi a Kormányzótanácsot azzal a kéréssel, hogy Nagy-Budapest közigazgatási egyesítését a legrövidebb időn belül valósítsa meg.⁹

Az Építési Direktórium felkéri tagjait távlati elgondolásaik kidolgozására. Bogár Ignácnak a Fővárosi Tanács elnökségi tagjainak hagyatékában ezek közül fennmaradt Jánszky Béla tanulmánya „Budapest városépítési és építési programja” címmel.¹⁰ A tanulmány szerint a fővárost zömében kertváros-szerűen kell fejleszteni. Az egész nagyváros-komplexum kiszolgálására meg kell határozni a közlekedési fővonalak és a gyorsvasutak vonalvezetését. Az ipartelepek számára a szélirányt figyelembe vevő területeket kell kijelölni. Az összes zavaró gyártelepeknek el kell kerülniök a főváros északi részéről és Budáról, ehelyett a csepeli Duna-ág környékére kell őket telepíteni.

Legfontosabb teendő Nagy-Budapest szabályozási tervének elkészítése. Amíg ez meg nem történt, nem szabad semmiféle építésre engedélyt adni, amely útjába állhat a nagy tervnek, melynek célja Budapest átalakítása és átépítése a szocialista világrend követelményeinek megfelelően. A jövő városa – Janszky elaborátuma szerint úgy alakul ki, hogy egy sűrűbben beépített, széles jól fásított utakkal ellátott, terekkel-parkokkal ékesített városmagot kertvárosok gyűrűje vesz körül.

A javaslat tartozéka egy „építési program”, amely többek között egy főre 20 m² zöldterület biztosítását, kórházak, strandfürdők helyének kijelölését, műhelyiskolák tudományos kutatóintézetek, munkásegyetemek, erdei iskolák létesítését, az átépítendő városrészek kijelölését tartalmazza. A javaslattal a főváros központi intéző bizottsága 1919. május 22-én tartott ülésén foglalkozik. Részletesebb megtárgyalására azonban a Tanácsköztársaság súlyosbodó helyzete miatt már nem kerülhet sor.

Jegyzetek

1. A tanulmányban közölt statisztikai jellegű adatok eredete:
Illyefalvi L.: A Székesfőváros múltja és jelene számokban. Statisztikai Közlemények 69. 1934.
Márkus A.: Adalékok Budapest nagyvárosias kialakulásához 1880–1940 között. Városi Szemle XXIX. 1943.
Márkus A.: Budapest építési és népesedési fejlődése 1880–1940 között. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye. LXXVII (1944) 8.
Thirring G.: Budapest félszázados fejlődése 1873–1923. Budapest Székesfőváros Statisztikai Közleményei. 53. 1925.
Thirring G.: Budapest főváros demográfiai és társadalmi fejlődése az utolsó 50 évben. Statisztikai Közlemények. 70 (2–3) 1935.
2. A helyrajzi meghatározások egykori térképek és szerző személyes emlékei nyomán.
3. *Fazekas P.-né*: Az 1919-es Tanácsköztársaság lakótelep-építkezései és építési tervei. A Magyar Művészeti Munkaközösség Évkönyve Budapest, 1951.
4. *Kiss Gy.*: A budapesti várospolitiká 1873–1944 Budapest, 1954.
5. Vörös Újság 1919. ápr. 15.
6. *Fazekas P.*: 1951. 187.
7. *Kiss Gy.*: 1954. 171.
8. *Kiss Gy.*: 1954. 201.
9. *Kiss Gy.*: 1954. 172.
10. *Bogár I.*: A Fővárosi Munkás- és Katonatanács elnökségi tagja hagyatéka. „Főv. Levéltár 1919-es iratok” gyűjteményében.

GÁBOR PREISICH

BESTREBUNGEN ZUR TECHNISCHEN ENTWICKLUNG DER HAUPTSTADT BUDAPEST ZUR ZEIT DER KÁROLYI-REGIERUNG UND DER UNGARISCHEN RÄTEREPUBLIK

Die Studie analysiert die Veränderungen in der Einwohnerzahl der Hauptstadt und den umliegenden Siedlungen in den Jahren 1918–19. Charakteristisch sind die geringe Anzahl der Männer im arbeitsfähigen Alter, sowie die rasche Entwicklung der Umgebung von Budapest. Für die Bebauung ist der relativ kleine Stadtkern charakteristisch, der auf der Pester Seite von unregelmäßigen Gebieten umgeben ist. Die Randsiedlungen kleben sozusagen an der Grenze der Hauptstadt. Die Studie behandelt die damalige Wohnungsverhältnisse: den großen Wohnungsmangel und die Wohnungsnot. Mehr als die Hälfte aller

Wohnungen haben nur ein Zimmer, größtenteils überfüllt und mit mangelndem Komfort. Die Industrieproduktion hat abgenommen. Die Mehrzahl der Fabriken befindet sich in mit Wohnungen gemischten Industriegebieten. Die Studie analysiert eingehend die wohnungspolitischen Maßnahmen der Károlyi-Regierung und der Ungarischen Räterepublik. Sie beleuchtet auch die Bestrebungen zur Verbesserung der Verkehrslage, sowie des Wasserleitungs- und Kanalisationsnetzes. Im weiteren werden in der Studie die Stadtentwicklungspläne und das Stadtbauprogramm der Räterepublik erörtert, die infolge der stets schwieriger werdenden Lage nicht mehr verabschiedet werden konnten.

MAROSI ERNŐ

A PARLEREK ÉS A „SZÉP STÍLUS” 1350–1400, EURÓPAI MŰVÉSZET A LUXEMBURGOK IDEJÉN

– Késői megjegyzések a kölni Schnütgen-Museum 1978–79-es kiállításához

E sorok írásakor (1984) csaknem hat év telt el IV. Károly császár és cseh király halálának hatszázadik évfordulójától, melyről – különösen Csehszlovákiában és a Német Szövetségi Köztársaságban – több történeti és művészettörténeti jellegű kiállítással emlékeztek meg, így a beszámolóknak ma már nem lehet különösebb aktualitása. Ez áttekintésnek a számos lehetséges szempont közül a művészettörténeti eredmények felmérése lenne a célja. Annak a kimutatása azonban, vajon ösztönzött-e a kiállítás időközben létrejött tudományos eredményeket, vezetett-e szemléletváltáshoz, nemcsak lehetőségeinket haladja meg, hanem mindez valószínűleg nem is írható egyedül egy mégoly jelentős és átfogó kiállítás-sorozat számlájára. Magyarországon mindeddig nem jelent meg recenzió a kiállításról, ezért szükségesnek tűnik bizonyos általános megfigyelések leírása mellett a magyarországi művészet története szempontjából fontos eredmények regisztrálása.

A kölni kiállítás specialitása az évfordulóval kapcsolatos számos esemény között a művészeti kultúra bemutatása lett. E céljának megvalósításában eredetileg a kétségtelen helyzeti előnnyel rendelkező Prágával vetélkedett, ahol ugyancsak nagyszabású – és az eredeti terv szerint nemzetközi – kiállítást szerveztek 1978-ban. A prágai kiállítás-tervnek fontos előzménye volt az 1968-as České umění gotické című projektum, amelyből a kiállítás ugyan nem valósult meg, katalógusát azonban kiadták, s a benne létrejött szintézis az 1978-as kiállításoknak is legfőbb előfeltételét jelentette.¹ Az 1968-as tervhez képest a tíz évvel későbbi prágai kiállításnak legjelentősebb előnye abban állt, hogy – különösen a 14. századi csehországi könyvfestészet emlékanyagának teljességre törekvő felsorakoztatásával – amely végül is installációs nehézségek miatt csaknem semmivé vált (a tárlókba épített világítás használata a kéziratokat veszélyeztette volna, kioltása pedig láthatatlanná tette azokat) – minden eddiginél teljesebb anyagot szolgáltatott a 14. századi csehországi művészet egészének és belső összefüggéseinek ismeretéhez. Ugyancsak szenzációs lehetőségeket nyújtottak a folyamatban levő prágai műemléki munkálatok során hozzáférhetővé vált eredeti alkotások, a Týn-templom timpanonja, az óvárosi hídtorony szobrai, s nem utolsósorban a Szent Vítus templom királysírjainak leletei, valamint a közszemlére tett cseh királyi korona. Mindez azonban végül is reprezentatív jellegű, országos történeti kiállításba ágyazódott, s eközben háttérbe szorult maga az eredeti elképzelés is. A kiállítás várt tudományos katalógusát máig csak egy népszerű vezető helyettesíti,² s míg a Hradčany termeiben széles, a jelenkorig terjedő csehszlovák perspektívát nyitó tárlat jött létre, a szocialista országok által kölcsönzött tárgyakat is magába foglaló párhuzamos tanulmányi kiállítást „IV. Károly korának illuminált kéziratjai, a 14. század táblakép-